

Primljeno: 11.7.2024.

Prihvaćeno: 13.9.2024.

DOI: <https://doi.org/10.36506/av.67.6>

Marko Medved

Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci

Rijeka, Hrvatska

marko.medved.rijeka@gmail.com

KUĆNA KRONIKA (HISTORIA DOMUS) ISUSOVAČKOG KOLEGIJA U RIJECI – TEMELJNO ARHIVSKO VRELO ZA POVIJEST ISUSOVACA U RIJECI U 17. I 18. STOLJEĆU

UDK: 271.5(497.561Rijeka)(093)

Izvorni znanstveni rad

U radu je objašnjeno kako je pronađen rukopis Historia Collegii Fluminis S. Viti ab anno MDCXXVIII (“Kućna kronika riječkoga kolegija sv. Vida od 1628. godine”), temeljni izvor za istraživanje povijesti kolegija Družbe Isusove u Rijeci u 17. i 18. stoljeću. Opisan je kontekst iznošenja te kućne kronike iz Rijeke nakon Drugoga svjetskoga rata te je rekonstruiran način na koji je dospjela u isusovačke arhive u Italiji. Objašnjavajući mjesto i ulogu koje su historiae domus kao žanr imale u djelovanju isusovaca, posebice s obzirom na odnose središnjih struktura Družbe Isusove s lokalnim isusovcima diljem svijeta, u radu su iznesene prosudbe o tom na koji način historiografija treba pristupati tomu vrelu. Iznesena su osnovna obilježja djelovanja isusovaca u Rijeci od 1627. do 1773., kao i opće karakteristike pronađenoga vrela.

Ključne riječi: Družba Isusova; isusovački kolegij; Rijeka; historia domus; kućna kronika; Historia Collegii Fluminis S. Viti

1. Uvod

Posljednjih je stotinu godina smatrano da je *historia domus* (“kućna kronika”) riječkoga kolegija Družbe Isusove za prvih 110 godina njegova djelovanja (do 1737.) izgubljena. To je bio izrazito velik gubitak za historiografiju, uzevši u

obzir da drugi dio te kronike, za razdoblje od 1738. do 1773., nikada nije bio pronađen. Znanstveni radovi koji su objavljeni dok je *historia domus* još bila u Rijeci nisu bili većega opsega, a najtemeljitiji rad o riječkom kolegiju, onaj Miroslava Vanina, nastao je bez korištenja toga vrela. Uvid u riječku kućnu kroniku, koja je pohranjena u Rimu u Archivio Storico della Provincia Euro-Mediterranea della Compagnia di Gesù (AEMSI),¹ omogućuje nam opis okolnosti u kojima je ona iznesena iz Rijeke.

2. Važnost riječkoga kolegija Družbe Isusove (1627.-1773.) u vjerskom, društvenom i kulturnom smislu

Isusovci su došli u Rijeku 1627. godine. Tada su već bili prisutni u Dubrovniku (od 1604.) i Zagrebu (od 1606.), a još ih nije bilo u Varaždinu (od 1632.), Osijeku (od 1687.) i Požezi (od 1698.).² Dolazak i djelovanje isusovaca na onim hrvatskim područjima koja su bila pod mletačkom vlašću bilo je spriječeno lošim odnosima Venecije s Družbom Isusovom, odnosno činjenicom da su na to područje mogli pristupiti tek od 1657. godine. U Dubrovniku su isusovci boravili već u drugoj polovici 16. stoljeća, ali im se je boravište stabiliziralo tek 1635. godine. U Split su isusovci stigli 1722. godine.

Isusovačke školske ustanove u Rijeci od 1627. do 1773. godine od središnje su važnosti za povijest školstva i kulture u Rijeci i široj okolici.³ Dosadašnje historiografske sudove o djelovanju riječkoga kolegija Družbe Isusove potrebno je nadopuniti novim spoznajama, izmičući se od često reduciranih prosudbi o isključivo protureformacijskom i latinaškom kontekstu njihovih škola.⁴

Nastavna osnova isusovačkih škola *Ratio studiorum*, čija je namjera bila odgovoriti potrebama vremena i idealu kvalitetne intelektualne i duhovne formacije, imala je važnu ulogu u povijesti školstva, jer nije bila samo teorijski odgojni udžbenik, nego skup praktičnih pravila za organizaciju i odgojno-školski pristup u vremenu ranoga novoga vijeka. Kada je tek uspostavljen isusovački red počeo otvarati kolegije i gimnazije. To je izvrsno bilo prihvaćeno diljem Europe, što svjedoči o tom da su nasljedovatelji sv. Ignacija Loyolskoga bolje nego li drugi odgovorili na nedostatke tadašnjega obrazovanja. Bilo je tako i u gradu Rijeci, jer

¹ AEMSI, Fondo Provincia Veneto-Milanese, Serie II diari e registri, vol. 110, *Historia Collegii Fluminis*.

² U Dubrovniku su 1658. osnovali poznati Collegium Ragusinum, tj. dubrovački kolegij, koji je djelovao sve do ukinuća reda 1773. godine. Usp. Miroslav Vanino, *Isusovci i hrvatski narod II: Kolegij dubrovački, riječki, varaždinski i požeški* (Zagreb: Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, 1987), str. 3-129.

³ Usp. Valentin Miklobušec, "Isusovci u Rijeci 1627.-1773.: Školsko, pastoralno i odgojno djelovanje," *Riječki teološki časopis* 52, br. 2 (2018): str. 183-206.

⁴ Usp. *Povijest Rijeke*, ur. Danilo Klen (Rijeka: Skupština općine, 1998).

je nakon poziva gradskih vlasti, koje su u tom prepoznale općedruštvenu korist, uslijedio dolazak Družbe i otvaranje isusovačkih školskih ustanova.⁵

Razdoblje katoličke obnove u Rijeci dobilo je zamah u prvoj polovici 17. stoljeća dolaskom kapucina (1610.), isusovaca (1627.) i benediktinki (1663.). Crkvenih je obrazovnih ustanova na riječkom području bilo i ranije, ali to nisu bile javne škole. U franjevačkom samostanu na Trsatu djelovale su škole filozofije i teologije.⁶ Tek je nedavno detaljnije proučena povijest augustinskoga samostana sv. Jeronima s rezultatom da se danas može istaknuti kulturna relevantnost tih redovnika u kasnom srednjem i ranom novom vijeku, uključujući i školsku djelatnost.⁷ Benediktinke u samostanu sv. Roka vodile su prvu javnu žensku školu.⁸ Neki od kanonika zbornoga kaptola također su sudjelovali u naobrazbi, ali bez strukturirane škole.

Na blagdan svete Cecilije 22. studenoga 1627. godine, isusovci su otvorili prvu gimnaziju u Rijeci. Nastavnici su u nekim razdobljima podučavali i pučkoškolce, odnosno one koji su znali pisati i čitati, ali nisu naučili načela gramatike i latinskoga jezika. Isusovci su započeli u Rijeci i s visokoškolskom nastavom, a 1725./1726. počeli su predavati i filozofiju. O tom koliko je to bilo važno postignuće govori podatak da je prvu godinu upisalo čak pedesetak polaznika, a iste je godine održana javna rasprava o uvodnim tezama logike. Troškove tiskanja teza snosio je tadašnji riječki arhiđakon, a završnim ispitima pribivali su plemstvo i društveni odličnici te predstavnici redovničkih zajednica.⁹ Riječki kolegij u nekoliko je navrata predavao moralnu teologiju. Nakon dva kratkotrajna razdoblja u 17. stoljeću (1632./1633. i 1666./1667.), predavanja moralne teologije u 18. stoljeću bila su kontinuirana nakon uvođenja 1727. godine. Naime, kada je u Riječki kolegij 1727. treći put uvedena moralna teologija, ona se održala sve do kraja djelovanja isusovaca u Rijeci, odnosno do ukinuća reda 1773. godine.

Brojke onih koji su se upisivali u škole idu od dvadesetak do pedesetak prosječnih slušača filozofije i teologije. Sveukupan broj onih koji su pohađali isusovačke školske ustanove bio je jako velik za tada malen grad (primjerice 360 polaznika u 1739. godini). Oni koji su završavali riječka učilišta bili su usmjereni

⁵ Ivan Macan, "Poslijetridentska obnova školstva: Isusovački Ratio et institutio studiorum (1599)," u *Tridentska baština: Katolička obnova i profesionalizacija u hrvatskim zemljama*, ur. Zrinka Blažević i Lahorka Plejić Poje (Zagreb: Filozofski fakultet Družbe Isusove, 2016), str. 429-440.

⁶ Franjo Emanuel Hoško, "Franjevačke visoke škole na Trsatu u prošlosti," u *Visoko školstvo na području Riječko-senjske metropolije*, ur. Mile Bogović (Rijeka: Teologija u Rijeci, 1999), str. 245-270.

⁷ Marko Medved, *Filius conventus Fluminensis: Augustinci pustinjaci sv. Jeronima u Rijeci* (Zagreb: Katolički bogoslovni fakultet, 2020), str. 475-528.

⁸ Marko Medved, "Kronotaksa opatica samostana benediktinki sv. Roka u Rijeci," *Croatica Christiana periodica* 46, br. 89 (2021): str. 59-72.

⁹ Prisutnost na javnim obranama završnih ispita značila je i svojevrsnu potvrdu društvenoga statusa. Drugim riječima, bio je to ne samo akademski, nego i društveni događaj. Među sadržajem teza ističe se, primjerice, učestala prisutnost Aristotela, potom Newtonova fizika, logika, matematika i dr.

kako na duhovni tako i na svjetovni poziv (kolegiji nastaju zbog potonjih). Dakako, neki su pristupali Družbi Isusovoj, ali i dijecezanskomu kleru te ostalim redovima. Isusovci su odmah po osnutku gimnazije u sastavu riječkoga kolegija utemeljili bogatu knjižnicu, što je današnji najstariji fond Sveučilišne knjižnice u Rijeci. Nakon ukinuća isusovačkoga reda 1773. godine, knjižni fond prešao je u vlasništvo riječke općine.

Za razliku od Zagreba i 1669., Rijeka početak fakultetske nastave prepoznaje u trideset godina starijem događaju, točnije 1633. godine, kada je poveljom kralja Ferdinanda II. riječki isusovački kolegij dobio građanska prava i povlastice koje su imali članovi drugih akademija i sveučilišta u srednjoj Europi, poput onih u Grazu ili Beču. Tom poveljom od 31. srpnja 1633. godine Ferdinand II. Habsburški potvrdio je osnivanje kolegija i pravo davanja titula, a tu je povlasticu potom potvrdio i njegov nasljednik.

Veliki kompleks kolegija i sjemeništa srušen je sredinom tridesetih godina 20. stoljeća.¹⁰ Ostala je jedino crkva svetoga Vida, koja upućuje na nekoć središnju obrazovnu ustanovu grada. Veličina te crkve izravno je povezana s njezinom akademskom namjenom te velikim brojem učenika i studenata isusovačkih škola. Taj se je kompleks prostirao od crkve, preko mjesta današnje policijske uprave i Osnovne škole Nikola Tesla.

U isusovačkim konviktima ne samo Rijeke stanuju i siromašniji učenici, za čiji boravak plaćaju dobročinitelji položenim zakladama. Budući da je školovanje bilo besplatno, kolegiji su bili opskrbljeni darovima vladara, plemstva, građana i klera, a među velikim dobročiniteljima povezanim s isusovačkim ustanovama u Rijeci obitelj je Thonhausen iz Graza, koja je podupirala i kolegije u Varaždinu i Zagrebu. Učenici i studenti toga razdoblja imali su važnu ulogu u kulturnom životu gradova, i to javnim nastupima, školskim raspravama, ispitima, deklamacijama, glazbom, školskim i crkvenim predstavama i dr. Za vjerski i moralni odgoj važnu ulogu imale su đačke Marijine kongregacije, čiji su se članovi isticali uzornim životom, dobrim djelima i podukama siromašnih i neukih.¹¹

Otvaranje biskupijskih sjemeništa, na što je katoličke biskupe obvezivao Tridentski sabor, na području biskupija današnje Riječke metropolije završavalo bi neuspješno vrlo brzo nakon otvaranja. Zbog toga je postojanje isusovačkih struktura u Rijeci bilo vrlo važno. Situacija se je počela mijenjati tek 1806./1807. s osnutkom sjemeništa u Senju od strane biskupa Ivana Krstitelja Ježića.¹²

¹⁰ Marko Medved, *Riječka Crkva u razdoblju fašizma: Nastanak biskupije i prvi talijanski upravitelji* (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2015), str. 356-359.

¹¹ Franjo Emanuel Hoško i Mijo Korade, "Školstvo i crkveni redovi," u *Hrvatska i Europa: Kultura, znanost i umjetnost: Sv. III: Barok i prosvjetiteljstvo*, ur. Ivan Golub (Zagreb: Školska knjiga, 2003), str. 190, 194; Vanino, *Isusovci i hrvatski narod II*, str. 168-176.

¹² Mile Bogović, "Povijest visokoškolske izobrazbe u biskupijama Senjskoj i Modruškoj ili Krbavskoj," u *Visoko školstvo na području Riječko-senjske metropolije*, ur. Mile Bogović (Rijeka: Teologija u Rijeci,

Preko isusovačke gimnazije i akademije Rijeka je zakoračila u svijet znatnosti i kulture 17. i 18. stoljeća. U isusovačkoj gimnaziji i visokoj školi svoje početke prepoznaju danas Prva riječka hrvatska gimnazija, Sušačka gimnazija, Sveučilišna knjižnica i samo Sveučilište u Rijeci, no nema imena ulica koje bi podsjećale na riječki kolegij ili sjemenište, što govori u prilog činjenici da u kulturu sjećanja današnje Rijeke treba intenzivnije uključiti i taj dio ranonovovjekovne povijesti grada.

3. Povjesničari o riječkom kolegiju

Ljudevit Josip Cimiotti-Steinberg, u neobjavljenom rukopisu o povijesti Rijeke na latinskom jeziku *Publico-politica Terrae Fluminis S. Viti adumbratio historice ac diplomatice illustrata*, nastalom u drugoj polovici 19. stoljeća, piše o isusovcima u Rijeci od broja 3 (*Occasio vocanda Fluminis Societatis Iesu 1622*) sve do broja 47 (*Merita munificae fundatricis Collegii S. I. Fluminensis comitis Ursulae a Thanhausen*).¹³ Najpoznatiji riječki povjesničar Giovanni Kobler pisao je i o riječkim isusovcima koristeći i isusovačku kućnu kroniku, mada ju izričito ne spominje.¹⁴ U posthumnom priređivanju Koblerova rukopisa važnu je ulogu imao Aladár Fest, tada profesor i ravnatelj mađarske gimnazije u Rijeci, koji je o isusovcima opširno pisao u kontekstu povijesti lokalnoga školstva.¹⁵ Riječki svećenik i pisac crkvene povijesti Luigi Maria Torcoletti piše o isusovcima i spominje riječku kućnu kroniku.¹⁶ Giuseppe Viezzoli objavio je 1931. jedan od temeljnih radova o riječkim isusovcima.¹⁷ Andrija Rački, u kontekstu obilježavanja tristote obljetnice dolaska isusovaca u Rijeku, odnosno korijena Sušačke gimnazije,

1999), str. 1-206. Poseban broj *Riječkoga teološkoga časopisa* 15 (2007) posvećen je 200. obljetnici otvaranja Sjemeništa u Senju.

¹³ Najvjerojatnije je Cimiottijev rukopis korišten pri priređivanju Koblerove znatno poznatije povijesti grada. Cimiottijeve arhivalije izvorno su u Državni arhiv u Rijeci došle izmiješane s Koblerovim i Festovim spisima, a nakon 2007. godine Cimiottijeva je ostavština u fondu RO-21, a Koblerova u RO-16. Cimiottijev rukopis *Publico-politica Terrae Fluminis s. Viti adumbratio historice ac diplomatice illustrata* u fondu Rara, inkunabula i rukopisa Sveučilišne knjižnice u Rijeci u dvije je kutije (A.189, I i II), a treća sadržava jedinu njegovu objavljenu studiju o rimskom luku i limesu u Rijeci (A.316). Usp. Medved, *Filius conventus Fluminensis*, str. 17-18; Marko Medved, "Incuria et vandalismus – sudbina arhiva augustinskoga samostana sv. Jeronima u Rijeci," *Arhivski vjesnik* 62 (2019): str. 88.

¹⁴ Giovanni Kobler, *Memorie per la storia liburnica di Fiume* (Rijeka: E. Mohovich, 1896), str. 105-122.

¹⁵ Aladár Fest, *A Fiumei M. Kir. állami főgimnázium XXXII értesítője az 1901-1902 tanevről: XXXII Programma del regio ungherese Ginnasio superiore dello Stato in Fiume pubblicato alla fine dell'anno scolastico 1901-1902*, (Fiume: Unió könyvnyomda, 1902); Aladár Fest, *Adalékok Fiume Iskolaügyének Történetéhez: Contributi per la storia della pubblica istruzione in Fiume* (Fiume: E. Mohovich, 1900).

¹⁶ Luigi Maria Torcoletti, *Scrittori Fiumani* (Fiume: Ed. Mohovich, 1911), str. 15-19; Luigi Maria Torcoletti, *Tarsatica e i primordi di Fiume* (Palermo: A. Priulla Tipografia, 1950), str. 40-41, 46; Luigi Maria Torcoletti, *Fiume e i paesi limitrofi* (Rapallo: Scuola tipografica S. Girolamo Emiliani, 1954), str. 234-236, 351.

¹⁷ Giuseppe Viezzoli, "La Compagnia di Gesù a Fiume," *Fiume* 9, br. 1-2 (1931): str. 192-230.

objavio je rad o riječkom kolegiju.¹⁸ Posljednja sinteza povijesti Rijeke iz 1988. godine isusovcima je posvetila svega dvije stranice, mada u njihovu djelovanju prepoznaje početke (visokoga) školstva.¹⁹ Do sada najiscrpniji rad o povijesti riječkoga isusovačkoga kolegija objavio je Miroslav Vanino. Obrađujući povijest isusovaca u Hrvatskoj, temeljito je analizirao i njihovo široko polje djelovanja u Rijeci.²⁰ Radmila Matejčić, opisujući kompleks oko katedrale sv. Vida, spominje »spiritualno i intelektualno središte« grada.²¹ Tatjana Blažeković dotiče se isusovaca kao izvora najstarijega knjižnoga fonda Sveučilišne knjižnice u Rijeci.²²

Velik doprinos za buduća znanstvena istraživanja o djelovanju isusovaca u Rijeci dan je 2019. godine objavom arhivskih vrela pohranjenih u Hrvatskom državnom arhivu. Kao što je navedeno u uvodnom tekstu, malo su koje arhivalije s područja Hrvatske poput isusovačkih iz Rijeke čak dvaput prolazile premještanje i povratak iz jedne u drugu zemlju.²³ Nakon ukinuća redovničke zajednice, isusovački arhiv odnesen je u Mađarsku, gdje je dio gradiva popisano. Autori uvodnoga teksta tih izvora, objavljenih u časopisu *Fontes*, objašnjavaju da je opravdano govoriti o arhivu radije negoli o arhivskom fondu »jer je isusovački arhiv u razdoblju dok je Družba djelovala u Rijeci pohranjivao vlastito gradivo, gradivo laičkih vjerskih društava s područja Rijeke«, a čuvali su i arhivalije iz Kastva, Mošćenica i Veprinca ne samo iz razdoblja kada su ondje upravljali, nego i iz ranijega vremena.²⁴ Dio arhivskoga gradiva vraćen je 1850. u Hrvatsku, ali je ponovno 1885., zajedno s većim djelom gradiva koje je Kukuljević dopremio u Zemaljski arhiv, ponovno odnesen u Mađarsku u tamošnji Državni arhiv. Arhiv riječkih isusovaca (*Acta Jesuitica registrata et irregistrata*) vraćen je 1958. na temelju mirovnih sporazuma Jugoslavije i Mađarske u Zagreb. Danas je unutar arhivskoga fonda Isusovački samostan Rijeka Hrvatskoga državnoga arhiva.²⁵

¹⁸ Andrija Rački, *Iz prošlosti Sušacke gimnazije: Prigodom tristogodišnjice (1627.-1927.)* (Sušak: Primorski štamparski zavod d.d., 1928).

¹⁹ *Povijest Rijeke*, ur. Danilo Klen (Rijeka: Skupština općine, 1998), str. 129-130.

²⁰ Vanino, *Isusovci i hrvatski narod II*, str. 131-321.

²¹ Radmila Matejčić, *Kako čitati grad: Rijeka jučer, danas* (Rijeka: Riječki izdavački centar, 1988), str. 101.

²² Tatjana Blažeković, *Sveučilišna knjižnica Rijeka: Povijesni pregled 1627.-1997.* (Rijeka: Sveučilišna knjižnica Rijeka, 2019), str. 15-22.

²³ Biserka Budicin, Markus Leideck i Tea Perinčić, "Arhivska ostavina riječkih isusovaca," *Fontes: Izvori za hrvatsku povijest* 25 (2019): str. 9. Osim toga uvodnoga teksta, u posebnom broju časopisa objavljeni su i tekstovi ovih naslova: *Imovina riječkih isusovaca* (str. 10-19), *Diplome* (str. 23-68), *Ugovori s kapetanima Kastva, Mošćenica, Veprinca i Podbrega* (str. 69-98), *Gradnja i opremanje crkve svetog Vida u Rijeci* (str. 99-133), *Ukidanje isusovačkoga kolegija i sjemeništa u Rijeci* (str. 135-156), *Inventari* (str. 157-349), *Dnevnic pobožnih družbi u Rijeci* (str. 351-534).

²⁴ Naglasimo da podjelu spisa na *acta registrata* i *irregistrata* spominje Miroslav Vanino jer je svoj rad napisao dok je gradivo još bilo u Budimpešti.

²⁵ Budicin, Leideck i Perinčić, "Arhivska ostavina riječkih isusovaca," *Fontes: Izvori za hrvatsku povijest* 25 (2019): str. 9-10.

4. *Status quaestionis*

Miroslav Vanino, koji je u kontekstu povijesti isusovaca u Hrvatskoj o prošlosti riječkoga isusovačkoga kolegija objavio najtemeljiti i najopsežniji rad, u uvodu pod naslovom *Izvori* napominje da je njegovo djelo »nepotpuno« jer je napisano bez uvida u kućnu kroniku.²⁶ Donoseći kratak historiografski *status quaestionis* riječkoga kolegija, Vanino objašnjava da je 1936. pokušao doći do kućne kronike, toga »znatnog i bogatog izvora«, ali bez uspjeha. U potrazi za rukopisom bio je tada angažirao Riccarda Gigantea, eminentno ime kulture i politike Rijeke u razdoblju talijanske uprave. Vanino je bio uvjeren kako mu je Gigante iskreno namjeravao pomoći jer da je »silom dao otvoriti jednu starinsku škrinju kojoj se ključ bio zametnuo«. Naredne 1937. Gigante se je pismom obratio Vaninu sa savjetom da piše Mađaru Aladáru Festu u Budimpeštu, uvjeren da je kućna kronika ondje s obzirom na to da je, kako je vjerovao, Giuseppe Viezzoli svoj članak o riječkom kolegiju na temelju toga vrela pisao upravo u glavnom mađarskom gradu. Vanino nas informira da se je obratio Festu, ali opet bez uspjeha. No, Vanino nije poslušao i Giganteov savjet da se obrati Viezzoliju (čiju nam čak adresu dobivenu od Gigantea donosi u članku), ali nam ne objašnjava razloge zbog kojih je to pustio učiniti.²⁷

Autori Fest, Torcoletti i Viezzoli koristili su kućnu kroniku u doba dok je ona bila u Gradskoj knjižnici Rijeke (Biblioteca civica). Kao što smo već istaknuli, zadnji autor koji je pisao koristeći tu kućnu kroniku bio je Giuseppe Viezzoli, i on izričito spominje njezinu tadašnju lokaciju.²⁸ Andrija Rački, koji je pisao svoj rad o riječkom isusovačkom kolegiju istodobno s Viezzolijem, dakle koncem dvadesetih godina 20. stoljeća, istaknuo je kako je to vrelo nedostupno.²⁹ S obzirom na to da je Viezzoliju, za razliku od Račkoga, vrelo bilo dostupno i da mu je poslužilo kao jedan od izvora za njegov rad objavljen 1931. u časopisu *Fiume* (objavljivanom u Rijeci, a od pedesetih godina 20. stoljeća publiciranom u Rimu), vjerojatno je da je *Historia Collegii Fluminis* uistinu ostala kod Viezzolija (kao što je u korespondenciji s Vaninom istaknuo Riccardo Gigante), te da je drugima koji su je tih godina tražili, uključujući i Vanina 1936. i 1937., zbog toga bila nedostupna, navevši ih na zaključak da je nestala.

²⁶ Vanino, *Isusovci i hrvatski narod II*, str. 131.

²⁷ Vanino, *Isusovci i hrvatski narod II*, str. 131-321.

²⁸ Viezzoli, "La Compagnia di Gesù a Fiume," str. 230.

²⁹ Rački, *Iz prošlosti Sušačke gimnazije*, str. 12.

5. *Historia Collegii Fluminis* kriomice je iznesena iz Rijeke u Italiju 1947. godine

Autor ovoga rada, uz nesebičnu pomoć tadašnjega arhivista Diega Brunella, kućnu kroniku *Historia Collegii Fluminis* pronašao je tijekom 2017. godine u Arhivu Družbe Isusove za sjevernu Italiju u Gallarateu (Varese), unutar fonda Lombardsko-mletačke isusovačke pokrajine.³⁰ Naime, u doba odnošenja kućne kronike iz Rijeke u Bresciu, odnosno Gallarate, isusovci koji su desetak godina djelovali u biskupijskom sjemeništu u Rijeci pripadali su tada postojećoj Lombardsko-mletačkoj pokrajini. Danas je *Historia Collegii Fluminis* u isusovačkom arhivu u Rimu jer su se u međuvremenu dogodile promjene u provincijskom strukturiranju isusovaca, pa su danas svi talijanski isusovci u okviru Europsko-mediteranske pokrajine. To se je pak odrazilo i na mjesto čuvanja arhivskoga gradiva jer je, naime, cjelokupan arhivski fond iz Gallaratea premješten u Rim te je danas u Archivio Storico della Provincia Euro-Mediterranea della Compagnia di Gesù, a s njim i riječka *Historia Collegii Fluminis Societatis Iesu ab anno MDCXXVIII* ("Kućna kronika riječkoga kolegija sv. Vida od 1628. godine") (*Slika 1, Slika 2*).³¹

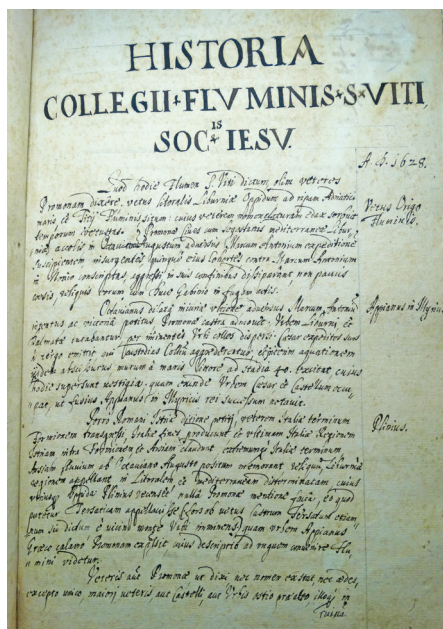
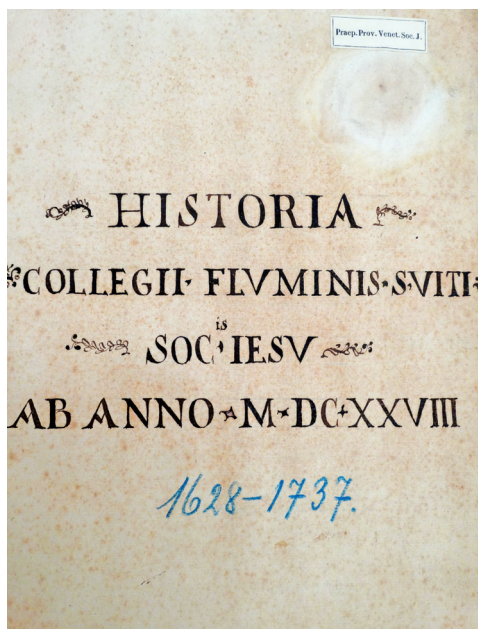
Giuseppe Viezzoli osoba je koju je, kao što rekosmo, u potrazi za arhivskim vrelom Miroslav Vanino u drugoj polovici tridesetih godina propustio kontaktirati iz nama nepoznatih razloga. Viezzoli je posljednji od niza autora koji su koristili vrelo *Historia Collegii Fluminis*, a on je odredio njegovu sudbinu i nakon Drugoga svjetskoga rata. Riječanin Giuseppe Viezzoli bio je profesor na Srednjoj pomorskoj školi u Rijeci u razdoblju talijanske uprave. Njegov brat isusovac Lorenzo Viezzoli bio je u Rijeci tijekom Drugoga svjetskoga rata i obnašao je dužnost ravnatelja Maloga sjemeništa riječke biskupije od 1943. do 1946. godine.³²

Dana 5. listopada 1947. Lorenzo Viezzoli, tada rektor isusovačkoga instituta Cesare Arici u Brescii, poslao je provincijskomu arhivu lombardsko-venetških isusovaca u Gallarateu vrelo *Historia Collegii Fluminis S. Viti ab anno MDCXXVIII* s popratnim pismom. To je pismo danas umetnuto na početku kućne kronike riječkoga kolegija. U njemu Viezzoli objašnjava kako mu je nekoliko tjedana ranije predan rukopis *Historia Collegii Fluminis*, a nakon što je, kako piše, »skoro čudom prokrijumčaren Titovim ljudima«. Napominje da će to zasigurno obradovati tadašnjega isusovačkoga arhivista te da isusovačkomu arhivu u

³⁰ Archivio dei Gesuiti dell'Italia Settentrionale, Gallarate (Varese), Diari Case S.I.

³¹ AEMSI, Fondo Provincia Veneto-Milanese, Serie II diari e registri, vol. 110, *Historia Collegii Fluminis*.

³² Ustanova utemeljena 1926., godinu dana nakon uspostave riječke biskupije, bila je upravljana najprije dijecezanskim klerom, a potom benediktincima. Biskup Ugo Camozzo, preuzevši dijecezu 1938., vodstvo riječkoga sjemeništa povjerio je isusovcima, koji su i drugdje vrlo često vodili te formativne crkvene ustanove.

Slika 1. Naslovnica kućne kronike *Historia Collegii Fluminis*, s naznačenom godinom 1628., kada je započeto njezino vođenje

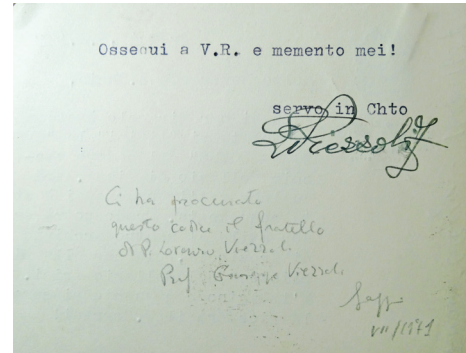
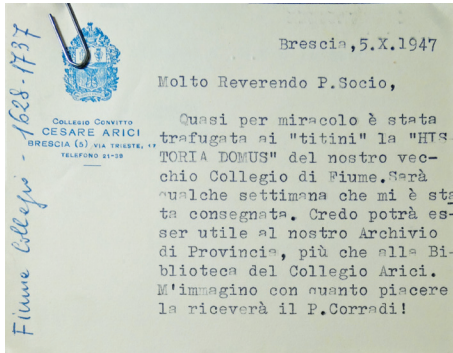
Slika 2. Početna stranica kućne kronike *Historia Collegii Fluminis*

Gallarateu može biti korisnija negoli knjižnici obrazovnoga zavoda, kojim je tih godina, nakon povratka iz Rijeke, Viezzoli upravljao u Bresciji (Slika 3).³³

Dakle, Viezzoli ne opisuje okolnosti odnošenja kućne kronike iz Rijeke, osim što ih uspoređuje s čudom, niti spominje tko mu je predao kućnu kroniku, no više detalja o tom doznajemo od isusovačkoga arhivista. Naime, prilikom restauriranja kućne kronike u srpnju 1971. godine (pri Legatoria Artigianelli u gradu Monzi)³⁴ na gore navedeno pismo Lorenza Viezzolija tadašnji isusovački arhivist Lorenzo Saggin olovkom je dopisao rečenicu kojom objašnjava da je *Historia Collegii Fluminis* 1947. prispjela ondje zaslugom Giuseppa Viezzolija, brata člana Družbe Lorenza (Slika 4). Tu je svoju tvrdnju arhivist potom pisacim

³³ »Brescia, 5. X. 1947 Molto Reverendo P. Socio, Quasi per miracolo è stata trafugata ai 'titini' la 'HISTORIA DOMUS' del nostro vecchio Collegio di Fiume. Sarà qualche settimana che mi è stata consegnata. Credo potrà esser utile al nostro Archivio di Provincia, più che alla Biblioteca del Collegio Arici. M'immagino con quanto piacere la riceverà il P. Corradi! Ossequi a V. R. e memento mei! Servo in Ch[r]isto. [Potpis] L. Viezzoli.« Pismo je na početku kućne kronike *Historia Collegii Fluminis*. AEMSI, Fondo Provincia Veneto-Milanese, Serie II diari e registri, vol. 110, *Historia Collegii Fluminis*.

³⁴ AEMSI, Fondo Provincia Veneto-Milanese, Serie II diari e registri, vol. 110, *Historia Collegii Fluminis*, str. 472.

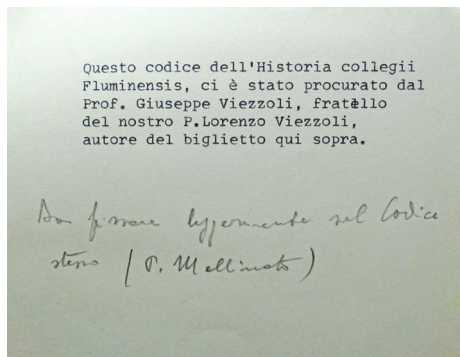

Slike 3.-4. Pismo isusovca Lorenza Viezzolija od 5. listopada 1947. kojim kućnu kroniku *Historia Collegii Fluminis* šalje isusovačkomu arhivu u Gallarate. Na poleđini pisma isusovački arhivist Lorenzo Saggi 1971. godine olovkom je dopisao rečenicu kojom objašnjava da je knjiga ondje prispjela zaslugom Giuseppea Viezzolija, brata člana Družbe Lorenza: »Fiume 1627-1773. Ci ha procurato questo codice il fratello di P. Lorenzo Viezzoli, prof. Giuseppe Viezzoli. VII/1971.«

strojem prepisao na zaseban list, koji je privezao uz pismo Lorenza Viezzolija iz 1947. te ga umetnuo na početak kućne kronike: »Questo codice dell'Historia Collegii Fluminensis, ci è stato procurato dal prof. Giuseppe Viezzoli, fratello del nostro P. Lorenzo Viezzoli, autore del biglietto qui sopra«. Ispod toga teksta olovkom je naznačio da zapis o pronalasku vrela valja priložiti kućnoj kronici *Historia Collegii Fluminis*: »Da porre leggermente nel Codice stesso.« (Slika 5).

Brat Giuseppea Viezzolija, isusovac Lorenzo Viezzoli rođen je u Rijeci 3. srpnja 1887. od oca Giorgija i majke Clementine Pasquali. S četrnaest godina ušao je u Družbu Isusovu, a zaređen je za svećenika u Innsbrucku 26. lipnja 1917. godine. Još tijekom formacije neko je vrijeme proboravio u Albaniji, a vratio joj se je i nakon ređenja kako bi uz pastoralan rad u školi poučavao latinski jezik. Potom je u Padovi, gdje je predavao vjeronauk u gimnaziji Tito Livio i u Brescii u kolegiju Cesare Arici. Tijekom Drugoga svjetskoga rata od 1941. ponovno je u Albaniji kao rektor Papinskoga albanskoga kolegija u Skadru i ravnatelj gimnazije u Tirani. Godine 1943. vratio se je u rodnu Rijeku, gdje je obnašao službu rektora biskupijskoga sjemeništa od 1943. do 1946. godine. Napustio je Rijeku nakon rata i u Brescii je od 1946. bio rektor isusovačkoga instituta Cesare Arici. Od 1949. do 1954. vodio je isusovačku rezidenciju u Veneciji, a nakon toga upravljao je isusovačkim institutom Lav XIII. u Milanu. Zadnje godine života proživio je s bratom Giuseppeom u Milanu. Preminuo je u Milanu 3. travnja 1970. u 83. godini života.³⁵

³⁵ Nereo Dubrini, "Padre Lorenzo Viezzoli gesuita fiumano," *Fiume* (n. s.) 5 (1985): str. 116-118.

Slika 5. Uz pismo kojim je Historia Collegii Fluminis 1947. stigla u Gallarate zaseban je list na kojem je pisačim strojem arhivist Saggin 1971. ponovio vijest o tom da je u isusovački arhiv dospjela zahvaljujući Giuseppeu Viezzoliju, bratu isusovca Lorenza Viezzolija. Olovkom je zapisana uputa o tom da zapis o pronalasku vrela valja priložiti kućnoj kronici.

Arhivski fond Lombardsko-mletačke isusovačke pokrajine, danas u Rimu, čuva i manji broj drugih spisa povezanih s isusovcima u Rijeci, mahom o djelovanju isusovaca iz Kraljevice koncem 19. stoljeća te za razdoblje 1938.-1947., u kojem su isusovci upravljali sjemeništem riječke biskupije.³⁶

6. Kontekst odnošenja kućne kronike *Historia Collegii Fluminis* iz Rijeke

Oduzimanje kućne kronike *Historia Collegii Fluminis* riječkoj kulturnoj i znanstvenoj javnosti bilo je svakako neopravdan čin. On je značio osiromašenje arhivskoga, kulturnoga i znanstvenoga riječkoga nasljeđa. To arhivsko vrelo nastalo je tijekom habsburške Rijeke, odnosno u vremenu Austrijske isusovačke pokrajine, pa se može reći da Giuseppe Viezzoli nije imao opravdanih razloga za njegovo prisvajanje i odnošenje u Italiju, u arhiv pokrajine isusovaca prisutnih u gradu ni desetak godina (1938.-1947.). Kontekst je toga postupka vrijeme jugoslavensko-talijanskih napetosti oko državne pripadnosti Rijeke, kao i nesigurnost općom društvenom klimom s dolaskom revolucionarne vlasti u grad koji je do tada bio pod talijanskom upravom.

³⁶ Uz rukopis *Historia Collegii* nalazi se pisačim strojem ispunjen list koji donosi popis ostalog arhivskog gradiva povezanog uz Rijeku koji se čuva u isusovačkome arhivu: »Fiume. 1. Historia Collegii Fluminensis 1628-1737. Manoscritto di pp. 472. 2. Diario di casa 1938-1943. 3. Diario del Seminario di Fiume 1941-1943. 4. P. Felice Pozzi: memorie e corrispondenza – dal 1896. 5. Vertenza tasse – F. Dolcetti – 1911/1913. 6. Storia del Seminario dal 1924 al 1947 secondo i ricordi di P. T. Tamburini. 7. Alcune lettere dell'800. 8. Questione del recapito a Fiume (fine 800). 9. Relazioni e lettere 1938-1946. 10. Storia del Collegio di Fiume (da Kobler). 11. Biblioteca Fluminensis – elenchi – 1946 (?) 12. Statuto della veneranda Congregazione Italiana – Fiume 1867. 13. Ricordo del terzo centenario di S. Filippo Neri in Fiume 1895. 14. Seminario – Bollettino del Clero 1942. 15. Can. Luigi Torcoletti. Il Duomo Vecchio di Fiume, 1932. 16. Relazioni finanziarie 1939-1945. 17. Il Collegio dei Gesuiti di Fiume (1622-1773) di Giuseppe Mellinato. 18. Pratiche per la tomba di Mons. Della Pietra. 19. Memoriali lasciati alla visita del P. Provinciale 1938-1945. 20. Corrispondenza del P. Saggin archivista, con P. Belić (1971) e con Alessandro Damiani (1984).«

Možda se to može objasniti strahom pred ponašanjem Crkvi nesklone vlasti, odnosno bojazni radi uništenja za isusovačku povijest vrijednoga vrela. Mada nam nije poznato da je dolaskom komunističke vlasti u Rijeku stradalo arhivsko gradivo i knjižna građa,³⁷ prenesimo jedno svjedočanstvo koje spominje uništenje gradiva. Riječki povjesničar William Klinger piše o svjedočanstvu konzervatora Nenada Labusa, koji mu je pripovijedao o onom što je osamdesetih godina čuo od istaknutoga povjesničara i ravnatelja Državnoga arhiva u Rijeci Danila Klena o nemaru i uništenju arhivskoga gradiva neposredno nakon Drugoga svjetskoga rata. Klen prepričava kako je 1945.-1946. u Rijeci susreo grupu vojnika koja se je u zimsko vrijeme grijala zapaljenim spisima iz staroga kovčega koji je čuvao zapise Attilija Depolija, ističući da mu je uspjelo spasiti dio gradiva.³⁸

Osim kućne kronike *Historia Collegii Fluminis*, grad Rijeka u razdoblju Drugoga svjetskoga rata bio je prikraćen i za dvije izrazito vrijedne umjetnine. Naime, relikvijar svete Ursule i pokaznicu Barbare Frankopan iz crkve Uznesenja Marijina u Rijeci 3. travnja 1941. Ministarstvo kulture Kraljevine Italije s izbijanjem svjetskoga sukoba radi zaštite sklonilo je na sigurno, u Villu Manin u Passarianu (Furlanija, pokrajina Udine). No, nakon svršetka rata talijanske ih vlasti više nikad nisu vratile u Rijeku. Autor ovoga rada lokalizirao je i te dvije umjetnine u skladištu restauratorskoga zavoda u Udinama (Soprintendenza belle arti e paesaggio del Friuli Venezia Giulia, Laboratorio di restauro, via Zanon br. 20, Udine).

7. Kratak opis kućne kronike *Historia Collegii Fluminis*

Od kućnih kronika (*historia domus*) s područja Hrvatske nijedna u cijelosti nije doživjela objavu. Neki su dijelovi zagrebačke kućne kronike objavljeni.³⁹ Samo je dio kućne kronike ljubljanskoga kolegija publiciran.⁴⁰ Od Rijeci bliskih

³⁷ Fond Biblioteca civica, u kojem je bila *Historia Collegii Fluminis* pri objavi zadnjega znanstvenoga rada koji ju je koristio, i danas je u Gradskoj knjižnici Rijeke, kao i knjižna građa isusovačkoga kolegija u Sveučilišnoj knjižnici u Rijeci.

³⁸ William Klinger, "Giuseppe Ludovico Cimiotti (1810-1892) e le problematiche origini della storiografia fiumana," *Fiume* 24 (2012): str. 64.

³⁹ Na temelju selekcije, neke je dijelove zagrebačke kućne kronike *Historia Collegii Societatis Iesu Zagrabiae siti* (sv. 1 i sv. 2) objavio Franjo Fancev 1937. godine. Čuva se u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu (R 7821, R 7822). Usp. Theodora Shek Brnardić, "Pomaganje dušama kao misija: osnivanje zagrebačkog isusovačkog kolegija u kontekstu tridentskoga katolicizma," u *Tridentska baština: Katolička obnova i konfesionalizacija u hrvatskim zemljama*, ur. Zrinka Blažević i Lahorka Plejčić Poje (Zagreb: Filozofski fakultet Družbe Isusove, 2016), str. 444.

⁴⁰ *Historia Annua Collegii Societatis Jesu Labacensis (1596-1691)*, ur. France Baraga (Ljubljana: Družina, 2002). Ljubljanska kućna kronika za razdoblje 1692.-1726. još nije pronađena, a treći dio (1727.-1773.) još nije objavljen iako je poznata njegova lokacija.

kolegija najbolje je obrađen onaj u talijanskoj Gorici, čija je kućna kronika nedavno integralno objavljena.⁴¹

Moglo bi se reći da je shema kućnih kronika prilično slobodna, ali je interes uvijek usmjeren prema određenim temama, u skladu s onim što nalaže isusovački “način pisanja” (*formula scribendi*). Povjesničar Annick Delfosse detaljno je istražio razvoj “načina pisanja” počevši od 1565. i dalje.⁴² Mada sve počinje zbog obrazovanja i škole, vijesti o samom školskom sustavu nisu brojne. U pravilu ne donose imena učenika i studenata, a izuzetno su rijetke one o svakodnevnici u školskim klupama. Gotovo uvijek su zapisana imena prisutnih isusovaca s njihovim kvalifikacijama i službama. Opisuje dijeljenje sakramenata (posebice ispovijedi i pričesti), kao i širenje pobožnosti prema isusovačkim svecima Franji Ksaverskomu i Ignaciju Loyolskomu. Donose vijesti o marijanskim kongregacijama i pobožnostima koje one njeguju (najčešće marijanskima ili trpećega Krista na križu), o propovijedanju i pučkim misijama, o katehiziranju i duhovnim vježbama. Govori o posjetama bolesnicima i zatvorenicima, kao i o pomirenjima. Velika je prisutnost vijesti koje se tiču upravljanja materijalnim dobrima. Opisuju se i predstave kazališnih studentskih grupa. Nekrolozi su također prisutni. Nalazimo i svjedočanstva o prijelazu s protestantizma na katoličanstvo, a još su brojnija ona o obraćenju žena i muškaraca s dotadašnjega nemoralnoga načina života.⁴³

Naslov je našega rukopisa *Historia Collegii Fluminis Societatis Iesu ab anno MDCXXVIII*. Mada djelovanje isusovaca u Rijeci počinje u prethodnoj 1627., u

⁴¹ *Historia Collegii Goritiensis: Gli annali del collegio dei gesuiti di Gorizia (1615-1772)*, ur. Claudio Ferlan i Marco Plesnicar (Trento: FBK, 2020). Usp. Claudio Ferlan, *Dentro e fuori le aule: La Compagnia di Gesù a Gorizia e nell’Austria interna (secoli XVI-XVIII)* (Bologna: Società editrice il Mulino, 2012).

⁴² Prije spomenuta *formula scribendi* daje nam važne odgovore o tom pitanju. Prije svega, u svakom kolegiju i svakoj isusovačkoj rezidenciji trebalo je odrediti odgovornog urednika kako bi bilo zapisano sve važno za vlastitu utjehu i pouku onih izvana. Posebnu povjerljivost valjalo je davati podatcima koje se odnose na sakrament ispovijedi. Svi podatci koji zahtijevaju povjerljivost, iz bilo kojega razloga, te ono što bi nekog moglo uvrijediti, također je trebalo biti klasificirano. Poštovanje povjerljivosti podataka o onima izvan Družbe bila je svetinja. *Formula scribendi* također je detaljno predlagala redosljed sadržaja teksta. Ponajprije valjalo je upisati broj isusovaca koji rade u pokrajini ili u slučaju kućne kronike u kolegiju ili rezidenciji. Zatim je trebalo navesti njihov stupanj, njihove dužnosti, kao i novoprikljene i umrle članove. Rekavši to o članovima, trebalo je opisati polje aktivnosti, počevši od karizmi i zadaća pojedinih isusovaca. Što se tiče utjecaja cijele Družbe na društvo u kojem je djelovala, valjalo je zapisati podatke o molitvama i propovijedima, katekizamske (svete pouke), duhovne vježbe, posjete zatvorenicima i bolesnicima, pomirenje zavađenih, pobožna djela uopće. Za fakultete je vrlo važan dio zauzimao opis školske aktivnosti: lekcije, kazališne predstave, disputacije. No, za studentski život ostavljeno je jako malo prostora, toliko da imena studenata u kućnim kronikama praktički ne postoje. Annick Delfosse, “La Correspondance Jésuite: Communication, Union et Memoire: Les Enjeux de la Formula Scribendi,” *Revue d’Histoire Ecclésiastique* 104 (2009): str. 71-114.

⁴³ Claudio Ferlan, “Tramandare una memoria scelta: Le cronache dei Collegi gesuitici: Il caso goriziano nel contesto austriaco (secoli XVII-XVIII),” *Rivista di Storia e Letteratura Religiosa* 49, br. 2 (2013): str. 327-328.

naslovu te kućne kronike navedeno je da započinje s 1628. godinom (*Slika 1*). Osim toga, u naslovu, na početku samoga rukopisa, zapisano je *Fluminis* (*Slika 2*), a arhivska dokumentacija spominje verziju *Fluminensis*, koja bi s obzirom na ime grada bila ispravnija.⁴⁴

Valja pojasniti da historiografija za te tipizirane isusovačke kućne kronike, za koje smo rekli da su vrsta teksta koji je isusovačkim zajednicama bio propisan iz središnjice reda, koristi razne sinonime: *historia domus*, kronika, anali i sl.⁴⁵

Riječka kućna kronika, poput drugih, nastala je kao svjedočanstvo o naporu Družbe da sačuva sjećanje ne samo na kolegij, koji se u naslovu izričito spominje, nego i na sjemenište, novicijat, rezidenciju i cjelokupnu aktivnost isusovačkoga reda. Jasno je kako je pronalazak ovoga vrela izrazito važan za daljnje proučavanje djelovanja isusovaca u Rijeci i širem kraju. Na ovom mjestu nemamo namjeru ući u detaljnu analizu kućne kronike *Historia Collegii Fluminis*, što je, s obzirom na njezin opseg, izrazito zahtjevna i višegodišnja zadaća. Ostanimo zato na kratkom opisu toga vrela.

Historia Collegii Fluminis tvrdo je ukoričen rukopis od 472 paginirane stranice. Uvez je restauriran 1971., kako je zapisano na posljednjem listu kronike. Djelo je više ruku, kao što je vidljivo iz različitih rukopisa. Svi su tekstovi na latinskom jeziku. Vrelo donosi i nekoliko crteža. Obuhvaća prvo razdoblje djelovanja riječkoga kolegija, do 1737. godine. Njezin nastavak, dakle kronika koja obuhvaća vrijeme zadnjih 36 godina, nije sačuvan, odnosno nije do sada poznata njegova sudbina. Isusovački arhiv u Rimu koji čuva riječku kućnu kroniku nema podataka o toj drugoj kronici, o njezinu postojanju ili bilo kakvim vijestima o njoj.

Činjenica da nije sačuvan drugi dio kućne kronike riječkoga kolegija nije nikakva riječka posebnost jer je slična situacija i u nekim drugim srednjoeuropskim kolegijima. Kućna kronika kolegija u Trstu je izgubljena.⁴⁶ Više je arhiva bilo poharano požarima.

Na nekim mjestima tekst riječke kućne kronike podcrtan je olovkom u boji. Očito je to djelo nekoga od istraživača povijesti isusovaca u Rijeci iz druge polovice 19. stoljeća ili prve polovice 20. stoljeća.

Teme riječke kućne kronike odražavaju iste one tematske preferencije koje obilježavaju i ostale objavljene kronike isusovačkih kolegija. Podatci o obrazovanju nisu brojni, a nema niti popisa onih koji su pohađali riječki kolegij.

⁴⁴ Vanino, koji nije imao uvid u kućnu kroniku, u naslovu navodi *Fluminensis*, usp. Vanino, *Isusovci i hrvatski narod II*, str. 131. Giuseppe Viezzoli prenosi izvorni naslov s *Fluminis*, usp. Viezzoli, "La Compagnia di Gesù a Fiume," str. 192, 194.

⁴⁵ Ferlan, "Tramandare una memoria scelta," str. 322.

⁴⁶ Ferlan, "Tramandare una memoria scelta," str. 321-322.

Kućna kronika generalno nije zainteresirana za prenošenje podataka o napetostima i sukobima isusovaca s drugim lokalnim vjerskim i civilnim subjektima. Dakako da je tih suprotstavljanja bilo i u Rijeci, ali ih *Historia Collegii Fluminis* malo spominje u skladu s uputama iz središta reda.

Sami autori tekstova ili isusovci iz kasnijega doba na marginama stranica umetnuli su godine i pojmove na koje se dotični zapisi referiraju. Nije ovdje moguće prenijeti sve te zapise, ali iznesimo samo neke početne. Na početku kronike *Historia Collegii Fluminis* dani su povijesni podatci o Rijeci, Veprincu, uključujući i vjersku povijest (A. D. 1628, *Vetus origo Fluminis, Aprianus in Illyriis, Plinius*, str. 1). Isusovački zapisničar, opisujući obilježja vjerskoga života Riječana u vremenu dolaska Družbe Isusove u Rijeku, prije negoli su svojim djelovanjem upravo isusovci izmijenili dotadašnje lice vjerske prakse Riječana i dali jak pečat vjerskomu identitetu grada, ističe tri glavne karakteristike. Uz Trsatsko svetište i Čudotvorno riječko raspelo pri crkvi sv. Vida, kao treći ključan element vjerskoga života riječkih katolika prvih godina 17. stoljeća isusovački pisac izdvaja pobožnost prema Gospi Bezgrješnoj, koja se širi iz istoimene augustinske kapele i tamošnje bratovštine (*Hospitium Sacrae Domus Nazarenae, Crucifixus, Vetus Sodalitium Immaculatae Conceptionis*, str. 2).⁴⁷ Izdvojene teme su i korespondencija gradskih vlasti i središnjih struktura Družbe Isusove (str. 3-4), učenička kongregacija sv. Elizabete (str. 8), osnutak bratovštine Gospe Žalosne 1631. (str. 11), prvi rektor kolegija Leonard Bagnus. Već na samom početku *Historia Collegii Fluminis* spominje svađu (*litium*) oko Kastavštine, odnosno granice između Rijeke i Kastva (str. 13-14), kao i međusobnu zavist (str. 5).⁴⁸

8. Kako povijesna istraživanja trebaju pristupati vrelu *historia domus*?

U kontekstu potrebe za opsežnim i dokumentiranim produciranjem vijesti o djelovanju isusovaca, kućne kronike imaju važnu ulogu. Često obilnoga opsega, što znači i bogate podacima, privlače pažnju povjesničara i ljubitelja lokalne povijesti. Zadnjih desetljeća pojavio se je intenzivan interes za objavljivanjem tih izvora.⁴⁹ No, valja objasniti o kakvom je vrelu riječ, odnosno kakav pristup povjesničara iziskuju.

⁴⁷ Neki su podatci iz *Historia Collegii Fluminis* već objavljeni, usp. Medved, *Filius conventus Fluminensis*, str. 356.

⁴⁸ Gotovo o svim tim temama pisao je već Vanino na temelju ostalih isusovačkih izvora u poglavljima: *Izvori; Osnutak i prve godine; Mrak i svjetlo; Đačke Marijine kongregacije; Odlomak iz vjekovne borbe; Školsko kazalište; Školski rad; Braščina Sv. Križa; Građanska Marijina Kongregacija od Sedam žalosti; Nova crkva sv. Vida; Internat sv. Ignacija; Svećenički rad; Kastav i druge vremenite stvari*, usp. Vanino, *Isusovci i hrvatski narod II*, str. 131-310.

⁴⁹ O tom koliko su kućne kronike u posljednje vrijeme predmet velikoga historiografskoga interesa usp. David Martín López, "Historia del Colegio de La Compañía de Jesús de la villa de la Higuera la Real (Badajoz)," *Archivum Historicum Societatis Iesu* 161 (2012): str. 402-406.

Vrlo brzo nakon osnutka Družbe Isusove strukturiran je detaljan i hijerarhijski uređen sustav dopisivanja kojim je ostvarena cirkulacija vijesti o djelatnosti pripadnika Družbe razasutih diljem svijeta i jamčeno učinkovito upravljanje redom. Već je Ignacije poticao subraću da pišu, da dobro pišu.⁵⁰ Početne upute unesene su u malen praktičan vodič *Formula scribendi* umetnut u *Regulae Societatis Iesu* te revidiran u kasnijim izdanjima. Format teksta koji nalazimo u kućnim kronikama odredio je Juan de Polanco (1517.-1576.), kojeg je Ignacije postavio za tajnika.⁵¹ On se je zauzimao za to da, s obzirom na to da se je kod mnogih javljala želja za sastavljanjem povijesti Družbe, svaki kolegij uputi izvješća o svojim počecima. Te *litterae quadrimestres* (“kvartalna izvješća”), čije je slanje Polanco potaknuo, bile su periodični podatci koje je Ignacije želio primati iz onih mjesta u kojima se je Družba širila. Ta pisma morala su podržati nutarnju cirkulaciju vijesti u Družbi, bila su namijenjena uglavnom međusobnomu upoznavanju subraće, a pružala su primjer dobroga ponašanja i služila su za obranu isusovačkoga reda pred mogućim problemima i kontroverzama. Kako su potrebe rasle, učestalost se pisama mijenjala. Kvartalni ritam više nije bio održiv, pa se je prešlo na polugodišnju obvezu slanja, a zatim na godišnju u obliku *litterae annuae* (“godišnja izvješća”).⁵² Vjeran diktatu oca utemeljitelja i njegova tajnika, isusovački general Claudio Acquaviva (1581.-1615.) bio je vrlo osjetljiv na potrebu očuvanja dokumenata koji ostavljaju pisane tragove o isusovačkom djelovanju u različitim dijelovima svijeta. Acquaviva je imenovao oca Niccola Orlandinija da nadzire sastavljanje povijesti Družbe Isusove. Orlandini je, zajedno sa svojim suradnicima, ubrzo shvatio da bez pomoći mjesnih poglavara (provincijala, rektora, rezidencijalnih superiora) nije moguće uspješno obaviti posao. Zatim je zamolio Acquavivu da naredi glavarima isusovačkih kuća diljem svijeta da u Rim pošalju vijesti o osnivanju svake pojedine zajednice i da se zatim brinu za nastavak sustavnoga sastavljanja kronika i slanja godišnjih izvješća. Tako su nastale kućne kronike (*historiae domus*).⁵³

Acquaviva je konkretno odgovorio na Orlandinijeve želje i pozvao isusovačke poglavare na terenu da se uključe u prikupljanje podataka.⁵⁴ Učinio je to

⁵⁰ Delfosse, “La Correspondance Jésuite,” str. 74.

⁵¹ Delfosse, “La Correspondance Jésuite,” str. 74-75.

⁵² Delfosse, “La Correspondance Jésuite,” str. 93-97.

⁵³ Usp. Ferlan, “Tramandare una memoria scelta,” str. 318-319; John W. O’Malley, “The Historiography of the Society of Jesus: Where does it stand today?,” u *The Jesuits: Cultures, Sciences, and the Arts, 1540-1773*, ur. Gauvin Alexander Bailey i dr. (Toronto: University of Toronto, 1999), str. 3-39.

⁵⁴ Historiografska produkcija o isusovačkim dokumentima je velika, a kućne kronike analizira s vidika tipologija, mjesta i njihovih uloga, usp. Edmond Lamalle, “L’Archivio di un grande Ordine religioso: L’Archivio della Compagnia di Gesù,” *Archiva Ecclesiae* 24-25 (1982): str. 89-120; Robert Danieluk, “Ob communem fructum et consolationem, la genese et les enjeux de l’historiographie de la Compagnie de Jesus,” *Archivum Historicum Societatis Jesu* 149 (2006): str. 29-62; Javier Vergara Ciordia i Firmin Sánchez Barea, “Marco documental para el estudio de los colegios y bibliotecas jesuíticas en la España moderna,” *Anuario de Historia de la Iglesia* 20 (2011): str. 373-391.

okružnim pismom, koje je potom opetovano pošiljano nekoliko puta u budućnosti, iz čega je moguće zaključiti da uputu nisu svi poslušali i odmah počeli provoditi u djelo. Tako je sedma generalna isusovačka kongregacija, održana od 1615. do 1616. godine, službeno odobrila ono što je naredio Claudio Acquaviva određivši svim lokalnim isusovačkim zajednicama obvezu sastavljanja kućnih kronika i slanja u Rim. Valja napomenuti da je obveza godišnjih izvješća i kućnih kronika bila istodobna, a ponekad se u iznesenim vijestima preklapaju.⁵⁵ Za Družbu Isusovu korespondencija je bila sredstvo i način upravljanja velikom zajednicom.⁵⁶ To je bilo po volji samoga utemeljitelja reda Ignacija Loyolskoga, koji je brzo nakon uspostave i papina priznanja reda uvidio da posljedice brzoga i uspješnoga širenja Družbe i raspršenost njezinih članova mogu ujedno značiti i opasnost za jedinstvo od njega utemeljene zajednice.⁵⁷ Za Ignacija je od vitalne važnosti bilo zadržati odgovarajući nadzor nad svojom subraćom, odnosno nad njihovim načinom postupanja i samoorganiziranja. Putujući isusovci morali su na neki način ostaviti trag svoje pripadnosti Družbi, kontinuirano osjećajući pripadnost zajednici vrlo specifičnih i jedinstvenih obilježja.

Isusovački kolegiji na austrijskom graničnom području, kako ocjenjuje Claudio Ferlan, plodan autor u proučavanju nekih od tih kolegija, obvezu vođenja kućne kronike shvatili su vrlo ozbiljno, što potvrđuju četiri sveska sačuvanih kućnih kronika u središnjem arhivu Družbe u Rimu.⁵⁸

Zapisivači kućnih kronika bili su mnogi, sudeći po različitim rukopisima koji se mogu uočiti u njihovu sastavljanju. Ponekad su vijesti zapisivane naknadno, kraće ili duže nakon samih događaja. Ferlan uspoređuje kolegije u Gorici i Klagenfurtu, a za potonji je napisao da je kronika toga kolegija, otvorenoga 1604., sastavljena *a posteriori* te da se ta *historia domus* (koja se danas čuva u arhivu sveučilišta toga koruškoga grada) otvara čitatelju predgovorom, što je neobičajeno za tekst koji je, prema namjerama onih koji su ga sastavili, morao imati ograničenu cirkulaciju isključivo unutar isusovačkoga reda. Dotična kućna kronika nastavlja se pohvalom Habsburgovcima, koji su poduprli utemeljenje

⁵⁵ O odnosu sjećanja i informacija zapisivanih u isusovačkim izvješćima usp. Delfosse, "La Correspondance Jésuite," str. 97-104.

⁵⁶ O tipologiji kućnih kronika i pristupa koji povjesničar treba zauzeti prilikom njihove analize slijedili smo prosudbe Claudija Ferlana, usp. Ferlan, "Tramandare una memoria scelta," str. 315-349.

⁵⁷ Isusovce je vrlo brzo diljem Europe, a potom i svijeta, poslao papa. Pozvali su ih biskupi i vladari u raznim zemljama, na području današnje Njemačke, Austrije, Češke, Poljske, Portugala, Sicilije, Korzičke, Flandrije, Indije, Brazila, Japana.

⁵⁸ Za kolegije na područjima germanskoga utjecaja, dakle i za riječki, usp. Markus Friedrich, *Der lange Arm Roms?: Globale Verwaltung und Kommunikation im Jesuitenorden 1540-1773* (Frankfurt am Main: Campus, 2001), str. 80-123; Claudio Ferlan, "The Expansion of the Society of Jesus in German-Speaking Lands," u *The Acquaviva Project: Claudio Acquaviva's Generalate (1581-1615) and the Emergence of Modern Catholicism*, ur. Pierre-Antoine Fabre i Flavio Rurale (Boston: Institute of Jesuit Sources Boston College, 2017), str. 171-190.

kolegija. Naglašena je i temeljna protureformacijska zadaća koju je imala ta nova katolička ustanova.⁵⁹

Što, kada i kako su isusovci pojedinih kolegija trebali upisivati u kućne kronike određivano je iz središnjih struktura reda. One su bogat izvor vijesti, posebice lokalne povijesti, ali i im treba pristupati s oprezom. Naime, treba znati i uzimati u obzir da je riječ o vrelu koje je izraz isusovačke selekcije onih vijesti za koje je sama zajednica smatrala da trebaju biti upamćene. Dakle kućne kronike prenose nam vrlo važne podatke za povijesno istraživanje, ali ih ne treba shvaćati kao posve objektivni povijesni izvor jer su u izvjesnoj mjeri izabrano sjećanje. One su napisane za pripadnike Družbe, a ne za izvanjskog čitatelja. Upravo zbog upućenosti na isusovačkog čitatelja u njima nalazimo učestalu prisutnost nekih određenih tema: vijesti o ekonomskim poteškoćama, pastoralni uspjesi, potpuno povjerenje u vjernike, dobri odnosi s mjesnim civilnim i crkvenim vlastima. Zbog toga povijesno istraživanje mora uz kućnu kroniku koristiti nužno i druge izvore, po mogućnosti ne-isusovačkoga podrijetla, sve kako bi mogla biti provjerena istinitost podataka.

9. Zaključak

Djelovanje Družbe Isusove u Rijeci od dolaska 1627. do ukinuća reda 1773. značilo je kvalitativan skok u vjerskom, kulturnom i obrazovnom pogledu ne samo za grad, nego i za šire područje. Jedan od temeljnih izvora za proučavanje djelovanja riječkoga kolegija je *historia domus*, koja doduše ne obuhvaća cijelo razdoblje isusovačke prisutnosti, nego razdoblje do 1737., a bila je smatrana izgubljenom. Posljednji autor koji je koristio tu kućnu kroniku Giuseppe Viezzoli otuđio ju je 1947. godine iz Rijeke te ju je preko svojega brata isusovca Lorenza predao isusovačkomu arhivu u Gallarateu u Italiji. Značilo je to osiromašenje arhivskoga gradiva grada Rijeke i sveukupnoga kulturnoga nasljeđa, koje u tom izvoru ima važno vrelo za istraživanje lokalne povijesti, crkvene povijesti i povijesti školstva. Okolnost je odnošenja toga vrela nesigurnost oko njegove sudbine unutar komunističkoga sustava, ali se otuđenje ipak ne može objasniti do li neopravdanim prisvajanjem. Poput drugih kućnih kronika, i riječka je nastala kao svjedočanstvo lokalne isusovačke zajednice o uspostavi i djelovanju kolegija u širem kontekstu djelovanja Družbe Isusove. Za objektivni historiografski sud treba poznavati narav vrela koje čine kućne kronike. *Historia Collegii Fluminis S. Viti* bogat je izvor proučavanja lokalne povijesti, ali joj treba pristupati s oprezom. Naime, treba znati da je ona izraz isusovačke selekcije onih vijesti za koje je

⁵⁹ Ferlan, “Tramandare una memoria scelta,” str. 320-321, 323. Za kolegij Klagenfurtu u razdoblju 1604.-1645. kućna kronika je objavljena: *Chronik des Jeusitenkollegs Klagenfurt: Lateinischer Text und deutsche Zusammenfassung*, ur. Werner Drobesh i Peter G. Tropper (Klagenfurt: Mohorjeva Hermaporas, 2014).

sama zajednica smatrala da trebaju biti upamćene, i to po uputama iz središnjice reda. Ona sadržava vrlo vrijedne podatke za povijesno istraživanje ranoga novoga vijeka u Rijeci i okolici, ali njezin sadržaj ne treba prihvaćati kao posve objektivni povijesni izvor jer je u određenoj mjeri riječ o izabranom sjećanju. Uza sve to, pronalazak toga vrela, koje valja koristiti uz već postojeće znanstvene radove i već poznato arhivsko gradivo, važan je korak u boljem poznavanju i vrednovanju djelovanja isusovaca u Rijeci u 17. i 18. stoljeću.

POPIS IZVORA

Arhivsko gradivo

Archivio Storico della Provincia Euro-Mediterranea della Compagnia di Gesù (AEMSI), Rim.

Fondo Provincia Veneto-Milanese, Serie II diari e registri, vol. 110, Historia Collegii Fluminis.

Archivio dei Gesuiti dell'Italia Settentrionale, Gallarate (Varese)

Diari Case S.I.

Sveučilišna knjižnica u Rijeci

Rara, inkunabule i rukopisi, Ljudevit Josip Cimiotti-Steinberg, Publico-politica Terrae Fluminis S. Viti adumbratio historice ac diplomatice illustrata.

Literatura

Blažeković, Tatjana. *Sveučilišna knjižnica Rijeka: Povijesni pregled 1627.-1997.* Rijeka: Sveučilišna knjižnica Rijeka, 2019.

Bogović, Mile. "Povijest visokoškolske izobrazbe u biskupijama Senjskoj i Modruškoj ili Krbavskoj." U *Visoko školstvo na području Riječko-senjske metropolije*, ur. Mile Bogović, str. 1-206. Rijeka: Teologija u Rijeci, 1999.

Budicin, Biserka, Markus Leideck, Tea Perinčić. "Arhivska ostavina riječkih isusovaca." *Fontes: Izvori za hrvatsku povijest 25* (2019): str. 9-10.

Chronik des Jesuitenkollegs Klagenfurt: Lateinischer Text und deutsche Zusammenfassung, ur. Werner Drobesh i Peter G. Tropper. Klagenfurt: Mohorjeva Hermagoras, 2014.

Danieluk, Robert. "Ob communem fructum et consolationem, la genese et les enjeux de l'historiographie de la Compagnie de Jesus." *Archivum Historicum Societatis Jesu* 149 (2006): str. 29-62.

Delfosse, Annick. “La Correspondance Jésuite: Communication, Union et Memoire: Les Enjeux de la Formula Scribendi.” *Revue d’Histoire Ecclésiastique* 104 (2009): str. 71-114.

Dubrini, Nereo. “Padre Lorenzo Viezzoli gesuita fiumano.” *Fiume* (n. s.) 5 (1985): str. 116-118.

Ferlan, Claudio. “The Expansion of the Society of Jesus in German-Speaking Lands.” U *The Acquaviva Project: Claudio Acquaviva’s Generalate (1581-1615) and the Emergence of Modern Catholicism*, ur. Pierre-Antoine Fabre i Flavio Rurale, str. 171-190. Boston: Institute of Jesuit Sources Boston College, 2017.

Ferlan, Claudio. “Tramandare una memoria scelta: Le cronache dei Collegi gesuitici: Il caso goriziano nel contesto austriaco (secoli XVII-XVIII).” *Rivista di Storia e Letteratura Religiosa* 49, br. 2 (2013): str. 315-349.

Ferlan, Claudio. *Dentro e fuori le aule: La Compagnia di Gesù a Gorizia e nell’Austria interna (secoli XVI-XVIII)*. Bologna: Società editrice il Mulino, 2012.

Fest, Aladár. *Adalékok Fiume Iskolaügyének Történetéhez: Contributi per la storia della pubblica istruzione in Fiume*. Fiume: E. Mohovich, 1900.

Fest, Aladár. *A Fiumei M. Kir. állami főgimnázium XXXII értésítője az 1901-1902 tanevről: XXXII Programma del regio ungherese Ginnasio superiore dello Stato in Fiume pubblicato alla fine dell’anno scolastico 1901-1902*. Fiume: Unió könyvnyomda, 1902.

Friedrich, Markus. *Der lange Arm Roms?: Globale Verwaltung und Kommunikation im Jesuitenorden 1540-1773*. Frankfurt am Main: Campus, 2001.

Historia Annua Collegii Societatis Jesu Labacensis (1596-1691), ur. France Baraga. Ljubljana: Družina, 2002.

Historia Collegii Goritiensis: Gli annali del collegio dei gesuiti di Gorizia (1615-1772), ur. Claudio Ferlan i Marco Plesnicar. Trento: FBK, 2020.

Hoško, Franjo Emanuel, Mijo Korade. “Školstvo i crkveni redovi.” U *Hrvatska i Europa: Kultura, znanost i umjetnost: Sv. III: Barok i prosvjetiteljstvo*, ur. Ivan Golub, str. 187-202. Zagreb: Školska knjiga, 2003.

Hoško, Franjo Emanuel. “Franjevačke visoke škole na Trsatu u prošlosti.” U *Visoko školstvo na području Riječko-senjske metropolije*, ur. Mile Bogović, str. 245-270. Rijeka: Teologija u Rijeci, 1999.

Klinger, William. “Giuseppe Ludovico Cimiotti (1810-1892) e le problematiche origini della storiografia fiumana.” *Fiume* 24 (2012): str. 49-64.

Kobler, Giovanni. *Memorie per la storia liburnica di Fiume*. Rijeka: E. Mohovich, 1896.

Lamalle, Edmond. “L’Archivio di un grande Ordine religioso: L’Archivio della Compagnia di Gesù.” *Archiva Ecclesiae* 24-25 (1982): str. 89-120.

Macan, Ivan. “Poslijetridentska obnova školstva: Isusovački Ratio et institutio studiorum (1599).” U *Tridentska baština: Katolička obnova i konfesionalizacija u hrvatskim zemljama*, ur. Zrinka Blažević i Lahorka Plejić Poje, str. 429-440. Zagreb: Filozofski fakultet Družbe Isusove, 2016.

Martín López, David. “Historia del Colegio de La Compañía de Jesús de la villa de la Higuera la Real (Badajoz).” *Archivum Historicum Societatis Iesu* 161 (2012): str. 402-406.

Matejčić, Radmila. *Kako čitati grad: Rijeka jučer, danas*. Rijeka: Riječki izdavački centar, 1988.

Medved, Marko. “Incuria et vandalismus – sudbina arhiva augustinskoga samostana sv. Jeronima u Rijeci.” *Arhivski vjesnik* 62 (2019): str. 85-105.

Medved, Marko. “Kronotaksa opatica samostana benediktinki sv. Roka u Rijeci.” *Croatica Christiana periodica* 46, br. 89 (2021): str. 59-72.

Medved, Marko. *Filius conventus Fluminensis: Augustinci pustinjaci sv. Jeronima u Rijeci*. Zagreb: Katolički bogoslovni fakultet, 2020.

Medved, Marko. *Riječka Crkva u razdoblju fašizma: Nastanak biskupije i prvi talijanski upravitelji*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2015.

Miklobušec, Valentin. “Isusovci u Rijeci 1627.-1773.: Školsko, pastoralno i odgojno djelovanje.” *Riječki teološki časopis* 52, br. 2 (2018): str. 183-206.

O'Malley, John W. “The Historiography of the Society of Jesus: Where does it stand today?” U *The Jesuits: Cultures, Sciences, and the Arts, 1540-1773*, ur. Gauvin Alexander Bailey i dr., str. 3-39. Toronto: University of Toronto, 1999.

Povijest Rijeke, ur. Danilo Klen. Rijeka: Skupština općine, 1998.

Rački, Andrija. *Iz prošlosti Sušačke gimnazije: Prigodom tristogodišnjice (1627.-1927.)*. Sušak: Primorski štamparski zavod d.d., 1928.

Shek Brnardić, Theodora. “Pomaganje dušama kao misija: osnivanje zagrebačkog isusovačkog isusovačkog kolegija u kontekstu tridentskoga katolicizma.” U *Tridentska baština: Katolička obnova i konfesionalizacija u hrvatskim zemljama*, ur. Zrinka Blažević i Lahorka Plejić Poje, str. 441-460. Zagreb: Filozofski fakultet Družbe Isusove, 2016.

Torcoletti, Luigi Maria. *Scrittori Fiumani*. Fiume: Ed. Mohovich, 1911.

Torcoletti, Luigi Maria. *Tarsatica e i primordi di Fiume*. Palermo: A. Priulla Tipografia, 1950.

Torcoletti, Luigi Maria. *Fiume e i paesi limitrofi*. Rapallo: Scuola tipografica S. Girolamo Emiliani, 1954.

Vanino, Miroslav. *Isusovci i hrvatski narod II: Kolegij dubrovački, riječki, varaždinski i požeški*. Zagreb: Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, 1987.

Vergara Ciordia, Javier, Firmin Sánchez Barea. “Marco documental para el estudio de los colegios y bibliotecas jesuíticas en la España moderna.” *Anuario de Historia de la Iglesia* 20 (2011): str. 373-391.

Viezzoli, Giuseppe. “La Compagnia di Gesù a Fiume.” *Fiume* 9, br. 1-2 (1931): str. 192-230.

Summary

“HOUSE HISTORY” (HISTORIA DOMUS) OF THE JESUIT COLLEGE IN RIJEKA – A FUNDAMENTAL ARCHIVAL SOURCE FOR THE HISTORY OF THE JESUITS IN RIJEKA IN THE 17TH AND 18TH CENTURIES

The paper brings news about the re-discovery of the source *Historia Collegii Fluminis S. Viti ab anno MDCXXVIII*, a fundamental source for researching the history of the College of the Society of Jesus in Rijeka in the 17th and 18th centuries. The context of the removal of this *Historia Domus* (“house history”) from Rijeka after World War II is described, including how it ended up in the Jesuit archives in Italy. In 1947 Giuseppe Viezzoli alienated the manuscript from Rijeka, then under communist rule, and through his Jesuit brother Lorenzo, handed it over to the Jesuit archive in Gallarate, Italy. This action deprived the city of Rijeka of a valuable part of its archival records and cultural heritage, as the manuscript is an important source for researching local, church, and educational history. The basic characteristics of the activities of the Jesuits in Rijeka from 1627 to 1773 are presented, as well as the general characteristics of the found source. Explaining the place and role of the *Historiae Domus* in the activities of the Jesuits, particularly in relation to the interactions between the central structures of the Society of Jesus and the local Jesuits around the world, the paper offers insights on how historiography should approach such sources. It should be known that *Historiae* are an expression of the Jesuit selection of the news that the community itself felt should be remembered and are created in accordance with the instructions from the headquarters of the Order. *Historia Collegii Fluminis S. Viti* contains valuable data for the historical research of the early modern period in Rijeka and its surroundings, but its content should not be regarded as an entirely objective historical source, as it reflects, to some extent, a matter of selected memory.

Keywords: *Society of Jesus; Jesuit College; Rijeka (Fiume); historia domus; Historia Collegii Fluminis S. Viti*